

Landelijk Kenniscentrum Hoogbegaafdheid
Thema 4

Onderpresteren

In het primair en voortgezet onderwijs

Inzichten over onderpresteren bij hoogbegaafde leerlingen vanuit het
beleid in het primair en voortgezet onderwijs

Vooraf

Op het online kennisplatform publiceert het Kenniscentrum artikelen, verwijzingen naar verdiepende literatuur en inspirerende webinars, thematafels of podcasts, steeds geconcentreerd rond een bepaald thema. Het uitgangspunt is om te komen tot een *evidence informed* praktijk, gestoeld op wetenschappelijke inzichten (wat werkt, wat werkt niet?) die zijn vastgelegd in (school) beleid.

Deze brochure behandelt het vierde thema: onderpresteren.

Wat is dat precies, hoe kun je het herkennen, hoe kun je het voorkómen of verhelpen, waar moet je mee rekening houden en wat betekent dit voor de dagelijkse praktijk?

In dit document wordt er vanuit het beleids perspectief naar het thema gekeken. In andere brochures kijken we ook naar de wetenschap en de praktijk.

Een leerling die niet presteert zoals van hem of haar verwacht mag worden, is aan het onderpresteren. Dit kan verschillende oorzaken hebben en kan vóórkomen bij alle leeftijdsgroepen en in diverse contexten. Een veelgebruikte definitie van onderpresteren is die van Reis & McCoach (2000):

“Onderpresterende leerlingen laten gedurende langere tijd achtereen een groot verschil zien tussen wat op grond van hun aanleg van hen verwacht zou mogen worden en wat hun werkelijke prestatie is. Daarbij blijven hun prestaties achterwege ten opzichte van de verwachting. Het verschil tussen verwachting en prestatie mag niet veroorzaakt worden doordat de leerling gehinderd wordt door een leer- of ontwikkelingsstoornis.”

Wat is (hoog)begaafdheid?

Het is lastig een sluitende definitie te geven van (hoog)begaafdheid. Dat erkent ook de minister van Primair en Voortgezet Onderwijs in zijn Kamerbrief van 23 september 2022:

“Ik kies er om deze reden voor het begrip hoogbegaafdheid breed op te vatten en te zien als een spectrum. Binnen dit begaafdheidsspectrum vallen grofweg de groepen begaafde leerlingen, hoogbegaafde leerlingen en zeer hoogbegaafde leerlingen. Daarnaast ziet men leerlingen die ook wel creatief (hoog)begaafd wordt genoemd en leerlingen die ‘dubbel bijzonder’ zijn. Het is belangrijk oog te hebben voor deze grote diversiteit onder de groep (hoog)begaafde leerlingen. Er bestaan grote verschillen in onderwijs- en ondersteuningsbehoeftes binnen de groep (hoog)begaafden en het is aan alle betrokkenen bij het onderwijs aan hoogbegaafden om eenieder een passend aanbod te bieden.”

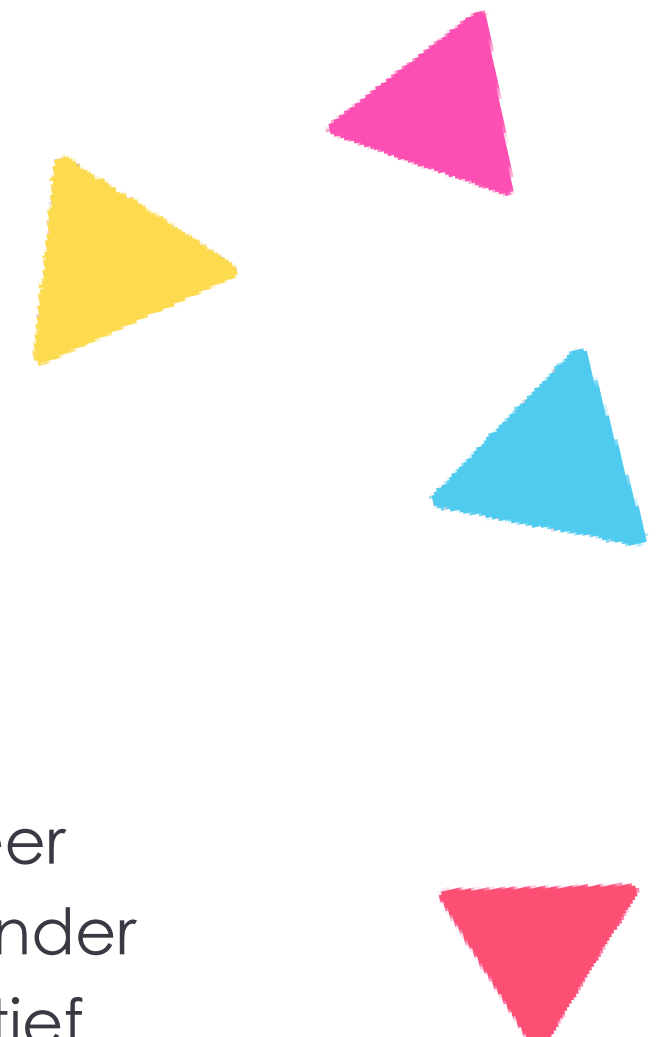
Perspectief **beleid**

Roland Louwerse
Hanna ten Harmsen van den Beek

Onderpresteren is een begrip¹ dat in het onderwijs gebruikt wordt voor presteren onder het niveau dat we van een leerling mogen verwachten. In de praktijk worden twee soorten onderpresteren onderscheiden: relatief onderpresteren (onder je eigen niveau presteren) en absoluut onderpresteren (onder het niveau van de groep/klas presteren, onvoldoendes halen). Omdat onderpresteren een complex begrip is dat niet makkelijk is in te kaderen, zullen we het thema van verschillende kanten bekijken, verschillende visies en een breed scala aan mogelijke interventies presenteren. We staan stil bij wet- en regelgeving rond dit thema, het opstellen van beleid en de verschillen tussen primair en voortgezet onderwijs.

Wat is onderpresteren?

Met onderpresteren wordt bedoeld: presteren op een niveau dat lager is dan verwacht mag worden². Wanneer een leerling nog geen onvoldoendes haalt, maar wel onder zijn of haar eigen niveau presteert, spreken we van relatief onderpresteren. Dit lijkt op zichzelf niet erg, maar wanneer een leerling structureel gaat onderpresteren kan dit leiden tot een verkeerde werk- en leerhouding die op de langere termijn zal leiden tot absoluut onderpresteren: lager dan het niveau van de groep/klas scoren, onvoldoendes halen. Wanneer er binnen de specifieke onderwijssetting weinig aandacht is voor het leerproces van leerlingen, zal onderpresteren pas worden opgemerkt wanneer de prestaties onder het niveau van de groep/klas komen. Vaak is de leerling dan al veel langer bezig met onderpresteren en kan het al te laat zijn om nog een goede interventie uit te voeren. Het gevolg kan zijn dat een leerling afstroomt naar een onderwijsniveau dat niet passend is, of zelfs uitstroomt omdat de prestaties steeds maar blijven dalen.

Het signaleren van onderpresteren

Het is dus zaak onderpresteren tijdig te signaleren.

Onderpresteren is zelden iets dat zomaar ophoudt en hoe langer het blijft voortduren, hoe lastiger het is om het te proces te stoppen en te keren. Een probleem bij het signaleren van onderpresteren, zolang we nog niet bij absoluut onderpresteren zijn beland, is kunnen bepalen wat 'het werkelijke cognitieve niveau' is van het kind. We spreken immers van 'presteren onder het niveau dat we van een leerling mogen verwachten'³.

Wanneer er binnen de specifieke onderwijssetting weinig aandacht is voor het leerproces van leerlingen, zal onderpresteren pas worden opgemerkt wanneer de prestaties onder het niveau van de groep/klas komen. Vaak is de leerling dan al veel langer bezig met onderpresteren en kan het al te laat zijn om nog een goede interventie uit te voeren. Het gevolg kan zijn dat een leerling afstroomt naar een onderwijsniveau dat niet passend is, of zelfs uitstroomt omdat de prestaties steeds maar blijven dalen.

Prestaties van een kind over een langere termijn monitoren is een goede manier om onderpresteren te signaleren.⁴

Wanneer het kind bijvoorbeeld in de onderbouw van het primair onderwijs op een hoog cognitief niveau functioneerde en presteerde, en vanaf groep 6 significant lager gaat scoren, dan is het zaak voor de leerkracht om in te grijpen, ook wanneer de prestaties van het kind nog niet lager liggen dan die van de rest van de groep/klas. Omdat we in deze themareeks de focus leggen op (hoog)begaafde kinderen, is het duidelijk dat het vroeg in beeld hebben van de kinderen die cognitief begaafd zijn en het kunnen signaleren van onderpresteren hand in hand gaan.⁵ Een kind dat niet als cognitief begaafd in beeld is, zal niet snel door leerkrachten gesignaleerd worden als onderpresterend wanneer de resultaten keurig in lijn zijn met het gemiddelde van de groep/klas. Een kind dat al heel vroeg onderpresterend gedrag vertoont, zal een grote kans lopen niet snel gesignaleerd te worden en daarmee niet snel geholpen te worden, met alle gevolgen van dien. Wanneer er twijfel bestaat over het niveau van een kind, kan door doortoetsen bepaald worden op welk niveau het kind (veel) fouten begint te maken. Als blijkt dat een kind pas bij toetsen van een jaarlaag hoger (veel) fouten begint te maken, dan is het kind zeer waarschijnlijk op een te laag niveau aan het werk⁶.

Wet- en regelgeving op het thema onderpresteren

Voor onderpresteren bestaat geen afzonderlijke wet- en regelgeving, behalve het brede artikel 8 van de Wet op het primair onderwijs⁷ die stelt dat het onderwijs passend moet zijn bij de voortgang in ontwikkeling van de leerlingen en dat kinderen die extra ondersteuning behoeven individuele begeleiding ontvangen.

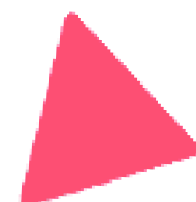
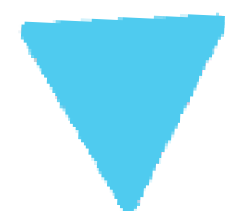
Op schoolniveau kan er wel beleid opgesteld worden. Beleid dat gericht is op het handelen van de leerkracht en op de zorg voor de educatieve behoeften van begaafde leerlingen. Het beleid dient vanuit een duidelijke omschreven visie opgesteld te worden.

De Wet passend onderwijs stelt dat elk samenwerkingsverband een dekkend aanbod moet hebben voor alle leerlingen, inclusief hoogbegaafde leerlingen 'in de volle breedte van het spectrum'. De Inspectie zal samenwerkingsverbanden en scholen controleren op basis van deze wet- en regelgeving (elke school moet minimaal basisondersteuning bieden voor hoogbegaafde kinderen).

Oorzaken van onderpresteren en tips voor preventief beleid⁸

Zoals gezegd dekt het begrip onderpresteren een brede lading. Zelfs als we het toesnijden op cognitief onderpresteren binnen een schoolcontext, blijft het een containerbegrip. Achterhalen van mogelijke oorzaken van onderpresteren vergt daarom een brede zoektocht. Enerzijds gaat het om factoren die onder de persoonskenmerken vallen, anderzijds om externe factoren als (onderwijs-)aanbod en ontwikkelmogelijkheden. Soms spelen contextafhankelijke factoren zoals motivatie, groepsdruk, of sociale en emotionele problematiek nog een rol. Het is zaak goed te kijken naar wat op school met goed beleid ondervangen kan worden en waar school meer in de cirkel van betrokkenheid dan van invloed zit.

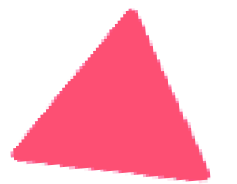

Persoonsgebonden oorzaken van onderpresteren

Onder persoonsgebonden oorzaken van onderpresteren verstaan we zaken als faalangst, een fixed mindset, een negatief zelfbeeld of door karakter- of persoonseigenschappen een belemmering ondervinden. Gelukkig weten we al lange tijd dat ouders en school een sterke invloed uit kunnen oefenen op deze factoren. Door middel van goed beleid kan school, in samenspraak met de ouders, een positieve invloed op het kind uitoefenen, zodat deze persoonsgebonden kenmerken ten positieve kunnen draaien en kunnen bijdragen aan een positief zelfbeeld en positievere resultaten.

- **Faalangst:** we weten dat kinderen die de lat voor zichzelf heel hoog leggen, hun gedrag zodanig kunnen aanpassen dat zij liever de uitdaging helemaal niet aangaan, dan de kans te lopen dat ze het (naar hun eigen maatstaf gemeten) niet goed doen. Ze proberen met een smoes onder een opdracht uit te komen. Faalangst is de negatieve tegenhanger van perfectionisme. Perfectionisme op zichzelf is niet verkeerd, maar binnen een schoolcontext waar je afhankelijk bent van niet-ideale omstandigheden, is het lastig om perfectionist te zijn. Kinderen aanleren minder aandacht te hebben voor het eindresultaat (en dat als leerkracht ook uitstralen) en meer voor het proces, kan kinderen helpen af te komen van hun faalangst (en hun perfectionisme). Dit kan door een leerkracht of IB-er spelenderwijs in de klas aangeleerd worden, en waar nodig in een faalangstreductietraining extra worden aangeleerd. Nauw verbonden hiermee is de mindset-theorie van Carol Dweck.

- **Een 'fixed mindset':** Carol Dweck heeft met haar studies⁹ de begrippen fixed en growth mindset geïntroduceerd.. Mensen met een fixed mindset lopen het risico dat ze door hun gefixeerde geestesgesteldheid (denken in zwart-wit tegenstellingen: ik kan het, of, ik kan het niet) moeilijk in staat zijn om zich aan te passen aan veranderende omstandigheden. De geestesgesteldheid die dit wel kan is de zogenaamde growth mindset: deze mindset ziet alles als situationeel en experimenteel. Je bent niet wel of niet goed in iets, maar je kunt goed in iets worden door te oefenen. Dweck heeft aangetoond, dat feedback in de vorm van 'goed je best gedaan!', 'goed geprobeerd' een growth mindset in de hand werkt en het kind dus zal ontmoedigen om af te haken uit angst om te falen. Falen (en daarna weer opnieuw proberen) wordt gezien als de eerste stap op weg naar het uiteindelijk wel kunnen.

- **Een negatief zelfbeeld¹⁰**: wanneer een kind negatieve feedback op resultaten of gedrag koppelt aan negatieve respons op zijn persoon, ontstaat er een vicieuze cirkel van negativiteit. Het is daarom altijd belangrijk om in je feedback naar kinderen toe de persoon en het gedrag van het kind expliciet van elkaar te scheiden. De eventuele sanctie of negatieve beoordeling moet altijd gekoppeld zijn aan de prestatie en het gedrag, nooit aan de persoon van het kind. Op deze manier leer je een kind dat het zelf invloed heeft op zijn eigen prestaties en gedrag en leer je het kind verantwoordelijkheid nemen. Los van dat leerkrachten dit in hun dagelijkse handelen uitdragen en zelf een voorbeeldrol hierin nemen, kan psycho-educatie, eventueel binnen een peer group setting hier ook een positieve rol in spelen om dit onderwerp bespreekbaar te maken.

- **Een externe attributiestijl¹¹**; attributie wil zeggen: wat reken ik mijzelf toe? Wanneer je een interne attributiestijl hebt dan reken je het jezelf toe wanneer je iets goed of iets niet goed hebt gedaan. Je neemt daarvoor zelf de verantwoordelijkheid. Dat betekent niet dat er geen externe factoren in het spel waren, waar jij geen invloed op had, maar je kijkt naar die dingen waar je wel invloed op had en die je waar nodig kunt verbeteren. Mensen met een externe attributiestijl leggen de oorzaak voor dingen die goed gaan of juist niet goed gaan vooral buiten zichzelf. Ze kijken vooral naar externe factoren. Het negatieve of positieve resultaat niet aan de persoon zelf toegeschreven maar aan anderen. Kinderen met een externe attributiestijl zijn daarom niet makkelijk te coachen en hebben moeite om hun grenzen te verleggen en te groeien. Ze hebben immers het idee dat het toch anderen zijn die de uitkomst bepalen.

Externe oorzaken van onderpresteren

- Een van de meest voorkomende oorzaken van onderpresteren, zeker in het primair onderwijs, is de **discrepantie tussen de educatieve behoeften van individuele leerlingen en de geboden antwoorden op die behoeften**. Kinderen die cognitief veel in hun mars hebben, krijgen in dat geval geen of te weinig lesaanbod waarmee ze hun potentie kunnen laten zien en daadwerkelijk kunnen groeien in ontwikkeling. Een kind dat te makkelijke lesstof krijgt gepresenteerd zal ook niet snel een beroep hoeven te doen op vaardigheden als plannen, organiseren, doorzetten, enzovoort. Deze executieve vaardigheden zijn een belangrijke voorwaarde om succesvol te kunnen zijn op school, bij studie en in het dagelijkse leven¹². Gelukkig wordt dit steeds vaker onderkend en bieden leerkrachten met een meer gedifferentieerd onderwijsaanbod meer maatwerk voor de kinderen die meer aankunnen. Zaak is nog wel dit niet aan te bieden als 'extra' maar 'in plaats van'. Dus eerst compacten en dan verrijken¹³. Ook in het voortgezet onderwijs, waar kinderen al sneller bij cognitief gelijken in de klas zitten, is een gedifferentieerd lesaanbod nodig. Hoogbegaafde kinderen hebben soms baat bij extra uitdaging, ook als ze al in het vwo of op het gymnasium zitten. Ook hier geldt weer: liever 'in plaats van' dan 'extra'. In een enkel geval kan versnellen ook een passende vorm van verrijking en uitdaging zijn ([zie hiervoor de brochure Versnellen in het primair en voortgezet onderwijs](#)).

- **De rol van ouders** bij het proces van onderpresteren is evident. Hoewel dit voor school meer een geval lijkt van meer binnen de cirkel van betrokkenheid dan van invloed zitten, kan een school ook op de rol van de ouders schoolbeleid ontwikkelen. Dit kan bijvoorbeeld met het opstellen van contracten waarin ouders/opvoeders zich verplichten tot bepaalde acties en gedragslijnen die het welbevinden en de leerprestaties van hun kind(eren) bevorderen. Dat kan uiteenlopen van zorgen voor een goed ontbijt tot de inspanningsverplichting om voor hun kind(eren) thuis (of ergens anders als dit thuis niet kan) een veilige en rustige plek te creëren waar het kind ongestoord zelfstandig kan werken. Ook in mentorlessen kan beleidsmatig een plek worden ingeruimd over wat een goed leerklimaat is. De rol van 'peers' is vergelijkbaar. Ook hier kan met schoolbeleid gezorgd worden dat er peercontact kan ontstaan en dat er een positieve interactie is tussen gelijkgestemden.

- Hier nauw aan verwant is de oorzaak van **weinig ontwikkelruimte** hebben of krijgen. Schoolbeleid dat structureel inzet op goede divergente differentiatie voorkomt dat kinderen gaan onderpresteren of uitstromen. Wanneer er teveel gewerkt wordt op basis van zogenaamde convergente differentiatie, het werken met minimum doelen voor alle leerlingen, is de lesstof voor een aantal leerlingen te weinig uitdagend. Met divergente differentiatie krijgt elke leerling eigen doelen op maat en dat voorkomt dat bepaalde leerlingen te weinig uitgedaagd worden en gaan onderpresteren. Natuurlijk vergt deze laatste manier van het aanbieden van lesstof meer van een leerkracht in de zin van klassenmanagement, maar beleidsmatig zou hierop gestuurd moeten worden en gezorgd moeten worden voor voldoende ondersteuning en scholing voor de leerkrachten om dit voor elkaar te krijgen.

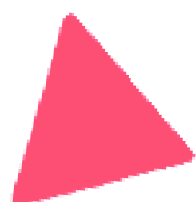
- Behalve voldoende ontwikkelde executieve vaardigheden, missen begaafde kinderen vaak ook **leer- en studievaardigheden** omdat ze deze zelden of nooit hebben hoeven toe te passen. Het bewust aanleren van deze vaardigheden kan onderpresteren helpen voorkomen. Beleidsmatig zorgen voor een basisaanbod dat elke leerling steeds in zijn/haar zone van naastgelegen ontwikkeling laat komen, doet een natuurlijk beroep op het ontwikkelen van die vaardigheden. Waar dit onvoldoende lukt, moet het bewust aanleren van deze vaardigheden (in speciale projecten of met studielessen) deze lacunes helpen repareren.

Contextafhankelijke oorzaken van onderpresteren

- Bij de contextafhankelijke factoren moeten we allereerst de **motivatie** benoemen: de wil om iets (heel) goed of juist niet (heel) goed te doen. Motivatie binnen een schoolcontext is helaas geen vanzelfsprekendheid¹⁴. Ook kinderen die goed kunnen leren, vinden leren binnen een schoolcontext niet altijd leuk. Wanneer ze af en toe minder gemotiveerd zijn, hoeft dat niet tot structureel onderpresteren te leiden. Wanneer demotivatie permanent en allesoverheersend wordt, dan is er grote kans op onderpresteren. Het is belangrijk om gebrek aan motivatie goed te onderscheiden van 'niet kunnen'. Wanneer er echt sprake is van 'niet willen' en dus van demotivatie kan de leerkracht hier grote invloed op hebben. Deze kan de lesstof aantrekkelijker presenteren, dichterbij de leerlingen brengen, relevanter en uitdagender maken, enzovoort. Belonen van een goede werkhouding en constructieve feedback geven, gericht op het proces en niet op het resultaat of de persoon, kunnen hier enorm bij helpen¹⁵.

- **Groepsdruk** kan ook een verklaring zijn voor onderpresteren. Als een kind in een groep terecht komt waar cognitief presteren niet gewaardeerd wordt, dan is de kans groot dat het kind bezwijkt onder de groepsdruk omdat het zijn plek in de groep niet wil kwijtraken. Door zich aan te passen aan de dominante mentaliteit van de groep kan een kind structureel gaan onderpresteren. Wanneer een kind te lang in een dergelijke omgeving blijft functioneren, bestaat de kans dat presteren op het eigen niveau steeds moeilijker wordt¹⁶. Het creëren van een peergroup met gelijkgestemden, ook al is dat buiten de reguliere klas, kan positief opwegen tegen de negatieve effecten van de andere groep.
- Tot slot kunnen **sociale en emotionele factoren** een rol spelen. Denk hierbij aan situaties als onveiligheid in het gezin, misbruik, scheidingen, pesten, geweld, maar ook aan leeftijdsfases als de puberteit en adolescentie. Het zijn periodes waarin kinderen zich als persoon ontwikkelen, en zoekende en kwetsbaar zijn. Beleidsmatig kan hier op geïntervenieerd worden door zowel voor kind als voor ouders/opvoeders goede informatie en educatie over bovenstaande zaken te verzorgen.

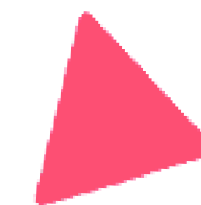
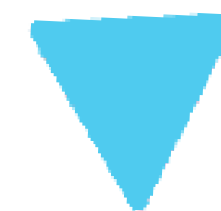
Passend beleid om onderpresteren te voorkomen, of te verhelpen

Omdat er vele mogelijke oorzaken van cognitief onderpresteren zijn, is er geen eenduidige remedie voor. In het reguliere onderwijsbeleid van de school (vormgegeven in het schoolplan) kan wel al veel opgesteld worden dat de kans op onderpresteren minimaliseert. In de stukken hierboven spraken we van de noodzaak tot divergente differentiatie, het structureel aanpakken van faalangst en verschillende vormen van een belemmerende fixed mindset, het faciliteren van peercontact en het bieden van brede informatie en psycho-educatie. Al deze zaken zorgen voor preventie van onderpresteren.

Wil je als school een apart protocol opstellen om aandacht te generen voor het fenomeen onderpresteren, dan kunnen de onderstaande aandachtspunten behulpzaam zijn bij het opstellen van een dergelijk protocol. De insteek hierbij is curatief. De leerling is al langer aan het onderpresteren en je probeert de leerling hiervan af te brengen en weer op niveau te laten functioneren.

Samenwerken in de pedagogische driehoek

Het is van groot belang dat leerling, ouders en school op basis van dezelfde normen, waarden en regels te werk gaan. Vaak is dit impliciet wel in orde, maar het voorkomt onduidelijkheid en miscommunicatie wanneer de gedeelde opvattingen vooraf expliciet worden gemaakt¹⁷, bijvoorbeeld in het Schoolplan. Wees als school dus duidelijk waar de school voor staat en maak dat expliciet. Werk zo nodig met oudercontracten.

Snel signaleren van onderpresteren

Uit bovenstaande is al duidelijk geworden dat onderpresteren niet vanzelf overgaat en eerder erger dan minder wordt als er niet tijd aandacht aan wordt besteed. Snel signaleren van onderpresteren is daarom noodzakelijk. ([Zie hiervoor ook de brochure Signaleren in het primair en voortgezet onderwijs.](#))

De beste manier om onderpresteren te ontdekken, is voortdurend en langdurig de werk- en leerhouding samen met de prestaties van een kind te monitoren¹⁸. Het aanbieden van lesstof op niveau en feedback geven die een growth mindset bevordert, zorgen ervoor dat de kans op onderpresteren afneemt. Prestaties in de vorm van cijfers of een andere beoordeling worden vastgelegd in een leerlingvolgsysteem en werk- en leerhouding moeten door observaties in de klas worden beoordeeld¹⁹. Wanneer leerlingen werken met een eigen portfolio kunnen zij zelf ook sneller inzicht krijgen in hun werk- en leerhouding en zelf hierop leren acteren²⁰.

Vaststellen van de oorzaak/oorzaken van onderpresteren

Wanneer wordt geconstateerd dat een leerling onderpresteert, is het belangrijk dat de oorzaken van dit onderpresteren snel in kaart worden gebracht. Hoe langer een kind onderpresteert, hoe moeilijker is te achterhalen wat het onderpresteren aanvankelijk heeft veroorzaakt. Vaak is het dan al een complexe brei van oorzaken geworden, die moeilijk uit elkaar te halen is en waarbij de leerling ook zelf niet meer het idee heeft dat hij/zij geholpen kan worden. Wanneer een kind nog niet lang onder zijn niveau werkt, kan er vaak wel een specifieke oorzaak gevonden worden, wat de kans op succesvol herstel aanzienlijk vergroot.

Opstellen plan van aanpak

Na de analyse van de oorzaken kan er een plan van aanpak worden opgesteld. Het is zaak hierbij goed de taken en verantwoordelijkheden vast te leggen. Vermeden moet worden dat de leerling het idee krijgt dat er iets opgetuigd wordt waar hij/zij zelf niet verantwoordelijk voor is: uiteindelijk wordt het al dan niet succesvol zijn van het plan van aanpak bepaald door de inzet van de leerling zelf en niet door zijn omgeving. Een goed plan geeft duidelijk aan wat het gewenste einddoel en wat het tijdpad is. Daarbinnen kunnen tussendoelen worden vastgesteld die afgevinkt worden. Houd de stappen in het plan klein en overzichtelijk en blijf de uitvoer van het plan goed monitoren. Leg vast wie het plan monitort en wie eindverantwoordelijke is. Geef ook ouders een rol in het plan van aanpak. Op deze manier wordt de pedagogische driehoek in stand gehouden.

Voor kinderen die al heel lang onderpresteren moet een uitgebreid plan van aanpak worden opgesteld, bijvoorbeeld het 10-stappen plan van Whitley²¹. Bedenk dat het helpen van dergelijke kinderen veel tijd kan kosten: maanden, soms jaren. Moeilijkheid hierbij is dat de kinderen eerst zelf overtuigd moeten worden van het feit dat ze daadwerkelijk een probleem hebben en dat ze van dit probleem afgeholpen kunnen worden. Dit levert in het begin weerstand op, omdat deze kinderen vaak al heel lang met de problematiek rondlopen en zich ermee geïdentificeerd hebben. Door aan het probleem te komen, kom je als het ware aan henzelf en dat voelt ongemakkelijk. Externe hulp van een psycholoog of psychiater wordt hierbij dan ook aangeraden.

Verschil tussen primair en voortgezet onderwijs

Er is een groot verschil tussen onderpresteren in het primair en voortgezet onderwijs. Wanneer een kind in groep 5 als onderpresterend wordt gesignaleerd, is de interventie die hierop volgt over het algemeen klein en is de leerling welwillend om actief deel te nemen aan het proces van remediëren.

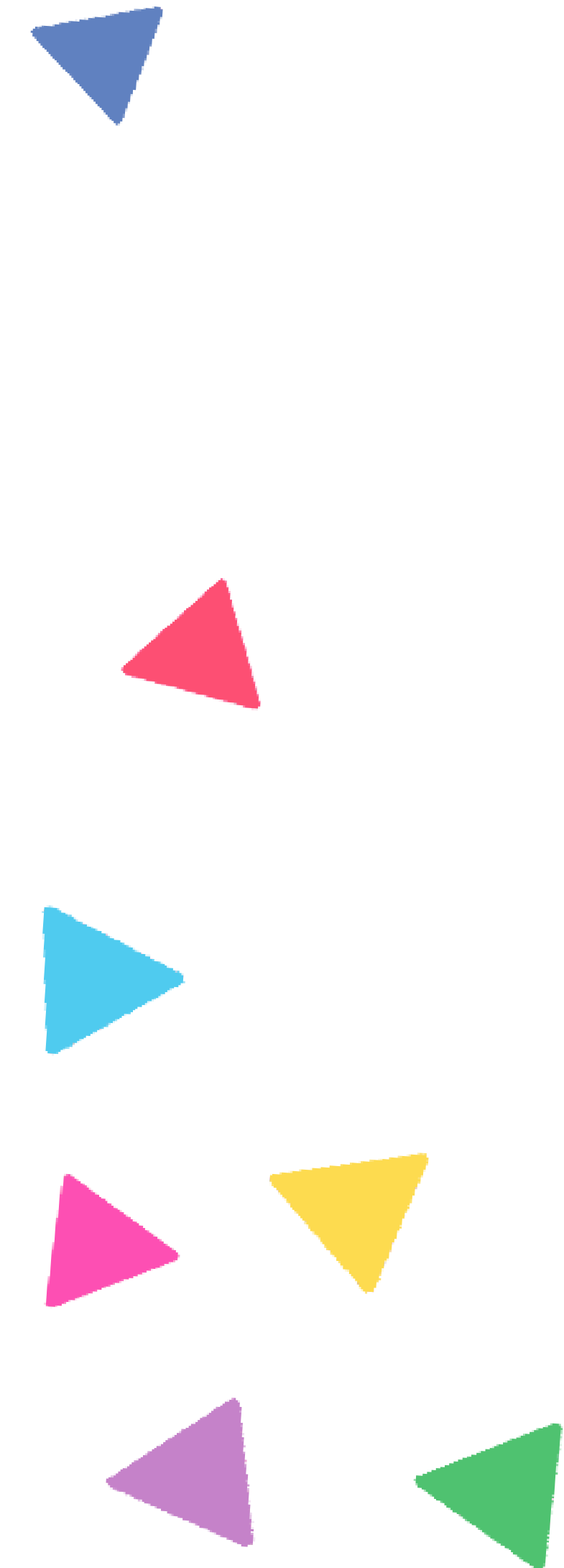

Bij onderpresteren in het voortgezet onderwijs is de kans aanzienlijk dat een leerling al veel langer aan het onderpresteren is en dat de oorzaak van het onderpresteren moeilijk meer te achterhalen is. De leerling zelf heeft zich jaren beziggehouden met het negeren en maskeren van zijn/haar probleem en stelt zich weinig open voor hulp. Dit geldt zeker voor kinderen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Meer succes is te verwachten bij kinderen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs, zeker als zij hier ook begonnen met onderpresteren. De tijdsperiode tussen gesignaleerd zijn en begonnen zijn met onderpresteren is nog relatief beperkt en de kans op het succesvol achterhalen van achterliggende oorzaken groot. De weerstand tegen aangeboden hulp is dan gering omdat de leerling nog niet de tijd heeft gekregen zijn onderpresteren als een soort lifestyle te integreren. Helaas staat het signaleren van onderpresteren in het voortgezet onderwijs nog in de kinderschoenen. Een goed beleid op onderpresteren zou veel onnodig af- en uitstromen van leerlingen kunnen voorkomen. Dit artikel hoopt daarvoor enkele handvatten te hebben gegeven.

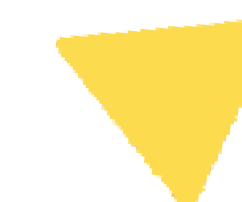
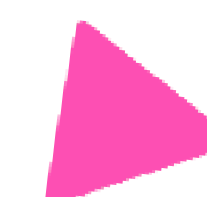
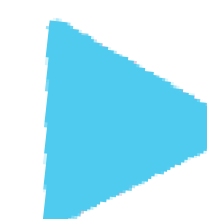
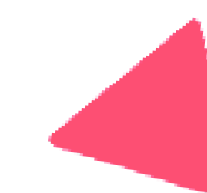
Literatuur en aanvullende informatie

1. Zie voor het begrip onderpresteren Van Eijl, P., Wientjes, H., Wolfensberger, M. V., & Pilot, A. (2005). Het uitdagen van talent in onderwijs.
2. Hoewel het fenomeen onderpresteren op alle terreinen voorkomt, focust dit artikel op cognitief onderpresteren binnen een onderwijssetting in het primair en voortgezet onderwijs.
3. Als je het accent van presteren naar leren verschuift, dan kom je tot mogelijke oplossingen omdat je dan niet alleen naar niet altijd aantoonbaar potentieel zoekt, maar vooral zoekt waar de zone van naastgelegen ontwikkeling ligt en waarin de educatieve context interventies plaats kunnen vinden zodat die zone ook weer aangesproken gaat worden.
4. Houd er rekening mee dat een kind al jaren aan het onderpresteren kan zijn, dus probeer prestaties van het kind van zoveel mogelijk jaren in je onderzoek te betrekken. Betrek ook niet-toetsafhankelijke prestaties bij het monitoren.
5. Kijk ook naar de kansen van het doorlopen leerproces. Als een leerproces kwalitatief achterblijft dan zal dit prestaties beïnvloeden.
6. <https://www.cito.nl/-/media/files/ve-en-po/cito-flyer-toetsen-leerlingen-bovengemiddelde-vaardigheid.pdf?la=nl-nl>
7. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003420/2023-01-01>
8. We focussen ons vanaf hier op onderpresteren bij begaafde kinderen.
9. Voor onderzoeksresultaten, zie: <https://www.growthmindsets.nl/onderzoeksresultaten>

Literatuur en aanvullende informatie

10. Strikt genomen is een negatief zelfbeeld ook een vorm van een *fixed mindset* hebben.
11. Zie noot 11. Strikt genomen is dit ook een vorm van een *fixed mindset* hebben.
12. Toegankelijke literatuur over executieve functies zijn de boeken van Dawson/Guare en Smidts/Huizinga.
13. <https://talentstimuleren.nl/onderwijs/primair-onderwijs/differentieren/compacten>
14. Zie 'Is het voor een cijfer?' Koenderink en Louwense, 2013
15. Zie 'Motivatie binnenstebuiten' Nelis en Van Sark 2014 en 'Feedback om leren zichtbaar te maken' Hattie en Clarke, 2019
16. Is het voor een cijfer?
17. Noot naar Whitley, *Bright minds, poor grades*.
18. Good practice op de CBS De Hoeksteen: https://hoeksteengiessenburg-live-b287d281bef0-006f730.aldryn-media.com/filer_public/e1/78/e1782564-f4e4-445f-8ec2-7b91e416d62a/beleidsplan_mhb.pdf p 5-6.
19. ICBS De Triangel in Gouda heeft voor elke groep (1-8) een zelf ontwikkelde kwaliteitskaart om onderpresteren te voorkomen en te signaleren.
20. Zie voor een school met portfolio leren: <https://agnietenschool.nl/portfolio-leren/>
21. Zie Michael, D. Whitley, *Bright minds, poor grades*, 1996, Ten Step Program, blz. 179 e.v. Voor een wat modernere aanpak van onderpresteren aanpakken, zie de boeken van Gevaert en De Smet, 'Slim onderpresteren aanpakken' (2016) en 'Slim onderpresteren. Basisschool editie' (2019)

Colofon

Deze brochure is een productie van het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid, in opdracht van het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen

Contact: contact@nationaltalentcentre.nl

Tekstredactie:

Richard Stuivenberg, OOG onderwijs en jeugd

Vormgeving

RaTiO

Maartje Sanders en Esmée van Zon

Aan dit nummer werkten mee:

In het kort

OOG onderwijs en jeugd

Richard Stuivenberg

Perspectief wetenschap

RaTiO, Wetenschappelijk Expertisecentrum Radboud Talent In Ontwikkeling

Marjolijn van Weerdenburg, docent en onderzoeker aan de Radboud Universiteit - Behavioural Science Institute & voorzitter van expertisecentrum Radboud Talent in Ontwikkeling (RaTiO)

Lianne Hoogeveen, bijzonder hoogleraar 'Identification, Support and Counseling of Talent' aan de Radboud Universiteit - Behavioural Science Institute.

Anouke Bakx, bijzonder Hoogleraar 'Begaafdheid' aan de Radboud Universiteit - Behavioural Science Institute & lector 'Goed leraarschap, Goed leiderschap' bij Fontys Hogeschool

Perspectief beleid

OOG onderwijs en jeugd

Roland Louwerse, senior onderwijsadviseur

Hanna ten Harmsen van den Beek, adviseur / onderzoeker bij OOG onderwijs en jeugd

Perspectief praktijk

dr. Eleonoor van Gerven

Februari 2023

**KENNISCENTRUM
HOOGBEGAAFDHEID**

